

PTAČÍ SVĚT

BirdLife
INTERNATIONAL

ročník I/ číslo 4

Zima 1994

V letech 1980 - 1985 probíhala každoroční celorepubliková sčítání labutě velké v zimním i hnízdním období. V roce 1995, tj. po deseti letech, zahajujeme další sčítací cyklus, tentokrát dvou- až tříletý. Hlavním cílem je zjistit změny, ke kterým v počtu i rozšíření labutí u nás došlo.

Labutě, labutě

Foto Zdeněk Veselovský

Zimní sčítání se uskuteční v lednovém termínu mezinárodního sčítání vodních ptáků, tj. 14.-15.ledna 1995. Výsledky budou značně záviset na průběhu zimy. Budou-li rybníky zamrzlé, většina labutí bude soustředěna na řekách (hlavně ve městech) a sčítání bude samozřejmě jednodušší a přesnější. V mírné zimě bude nutné zajistit i kontroly rybníků. Organizačně se však musíme připravit na druhou, obtížnější variantu.

Sčítání vyhlašuje Skupina pro výzkum labutě velké, která pracuje při České společnosti ornitologické. Po dohodě s jejím vedoucím na území Moravy plně přebírá organizaci a propagaci sčítání Moravský ornitologický spolek, přičemž bude těsně spolupracovat s oběma moravskými pobočkami ČSO, tj. se Slezskou společností ornitologickou a Jihomoravskou pobočkou. V Čechách se na akci budou organizačně podílet pobočky ČSO, které jsou v jižních, západních a východních Čechách, zbývající oblasti, tj. střední a severní Čechy, budou přímo řízeny vedoucím Skupiny.

Cílem je získat pro území každého okresu koordinátora, který zajistí potřebný počet spolupracovníků pro kontrolu pokud možno všech vodních toků i stojatých vod. Na to ovšem sami ornitologové nestačí, proto budou požádáni o pomoc členové Českého svazu ochránců přírody a ve sdělovacích

prostředcích proběhne propagační kampaň s cílem zapojit do sčítání veřejnost. Labuť je natolik populárním ptákem, že lze očekávat velký zájem a získání množství informací, které doplní údaje ornitologů.

Zimní sčítání labutí se uskuteční v termínu mezinárodního sčítání vodních ptáků. Protože sčítání labutí proběhne v mnohem větším rozsahu, vyzýváme jeho účastníky, aby současně sečetli i ostatní vodní ptáky a tak přispěli i ke kvalitě výsledků druhé akce.

Ve zprávě ze sčítání je třeba uvést: (1) jméno a adresu, (2) datum a čas, (3) seznam všech navštívených stojatých vod s názvem a příslušnou obcí a okresem nebo přesné vymezení kontrolovaného úseku vodního toku, (4) počet labutí na jednotlivých lokalitách, (5) pokud možno počet mladých jedinců (upřesnit, zda byli sčítáni jen šedě zbarvení mladí ptáci, či i příslušníci bílé mutace) a pokud budou sčítáni i ostatní vodní ptáci, pak i tyto údaje.

Výsledky z Čech zasílejte na adresu České společnosti ornitologické (Hornoměřcholupská 34, Praha 10 - Hostivař), výsledky z Moravy na adresu Moravského ornitologického spolku (P.O. Box 65, 750 65 Přerov 2). Předem děkujeme a přejeme Vám pěkné zimní počasí a řadu hezkých zážitků, nejen s labutěmi.

Jan Hora

Z OBSAHU

- Festival ptactva 1994 2
- Akce "Acrocephalus" a "Nesyt 1994" 3
- Pozvánka na výlet Vltava v Praze 4
- Čtvrtstoletí Jihočeské pobočky ČSO 5
- Sčítání vodních ptáků v ČR 6

Redakční sloupek

Milí čtenáři Ptačího světa, po svém manželovi a příteli RNDr. Jiřím Jandovi jsem se ujala redakční práce při tvorbě čtvrtletníku, který máte ve svých rukou. Jirka měl dva velké životní sny - podívat se na Machu Picchu a vydávat "svůj" ornitologický časopis. Ten první sen již realizovat nestačil, ale ten druhý se mu splnil. Když listoval prvním jarním číslem Ptačího světa, spřádal nové plány co a jak v něm vylepšit, jakými tématy vás zaujmout, byl šťastný. Věřím, že s přejí, aby jeho velký sen neodešel s ním, proto jsem se ujala redakční práce, kterou беру jako určité poslání. S dr. Horou jsem pro vás technicky připravila vydání podzimního a zimního čísla Ptačího světa, začínáme s přípravou č. II/1 - JARO 1995.

Prozatím vás prosím, abyste své příspěvky posílali včas, pro následující číslo nejdéle do konce měsíce února 1995. Rozsah příspěvku by neměl přesáhnout tři strojopisné strany, vítány jsou i kratší články, zprávy a zajímavosti. Máte-li možnost napsat svůj příspěvek v T602 na počítači a kopii mi poslat na disketě (obratem ji vrátím), velmi mi tím usnadníte práci. Nezapomeňte se, prosím, ujistit, že Váš počítač je viruprostý. Pod svůj článek připište úplnou adresu, pokud možno i s telefonním číslem pro snadnější komunikaci.

Fotografové z řad ornitologů, mám zájem představovat vaše snímky na stránkách Ptačího světa. Budete-li mít zájem publikovat v něm, můžete mi poslat vaše černobílé i barevné snímky - nejlépe rozměru 12x8 cm (ale i pohlednicový formát 13x9 cm), opět s přesnou adresou, telefonem a popiskou pod fotografií.

Věřím, že spolupráce mezi vámi a redakcí přivede na svět nová, kvalitnější čísla Ptačího světa, prostě taková, jaká budou obrazem vašich konkrétních představ a nápadů.

Všem vám, kteří se podílíte na vydávání Ptačího světa, nebo se ke spolupráci připravujete, bych chtěla jménem svým i jménem Jirky poděkovat. Děkuji a na shledanou.

Jana Jandová

Adresa redakce Ptačího světa:

Jana Jandová, Táboritká 1101, 379 01 Třebon, telefon - 0333/4519.

Kresba J. Matuška

Festival ptactva 1994

V podzimním čísle Ptačího světa jsme čtenáře zvali k účasti na Festivalu ptactva, který se konal ve dnech 1. a 2. října. V neděli 2.10. odpoledne jsme zvědavě očekávali u telefonu v sekretariátu ČSO, s jakým ohlasem se naše propagace akce setkala. Hlášení z jednotlivých míst přicházela celé odpoledne a večer jsme již mohli poslat souhrnnou zprávu do centrály Švýcarského spolku na ochranu ptáků. Následující den jsme obdrželi fax s předběžnými evropskými výsledky.

Festival se uskutečnil v 18 evropských státech a Maroku. Na více než 700 místech pozorovalo ptáky téměř 9 000 lidí. Celkem bylo napočítáno přes 1 milion ptáků.

V naší republice Festival proběhl na 26 místech za účasti 250 lidí, přičemž většinu vycházek vedli členové České společnosti ornitologické, zbývající pak členové Českého svazu ochránců přírody.

Našich 26 skupin zaznamenalo celkem 122 druhy ptáků v celkovém počtu 33 368 jedinců. Nejpočetnějším druhem byla husa velká v počtu 9 140 kusů, na druhém místě se umístila kachna divoká (7 990), následovali špaček obecný (5 422), racek chechtavý (1 780) a lyska černá (1 161).

Ze zajímavějších druhů uvádíme hvězdáka euroasijského (4), orlovce říčního (3), kulíka písečného (1), kulíka bledého (21), jespáka malého (3), jespáka šedého (1), kolihu velkou (2), holuba doupráka (10), skřivana lesního (8), lindušku rudokrku (5), bramborníčka

černohlavého (1), sýkořici vousatou (4), pěnkavu jikavce (22), ořešníka kropenatého (11).

Z výsledků v ostatních zemích několik příkladů nejpočetnějších druhů: v Bulharsku vrabec domácí (14 000), v Estonsku jeřáb popelavý (2 178), na Kypru vlaštovka (3 000), ve Finsku hoholka lední a jikavec (po 20 000), ve Francii pěnkava (13 500), v Maďarsku kachna divoká (47 000), v Norsku kvíčala (27 850), na Slovensku špaček (4 850), ve Švýcarsku pěnkava (3 200).

Čtenáře určitě zaujmou takové údaje jako 800 vln pestrých a 200 poštolek rudonohých na Kypru, 1 000 luňáků červených ve Francii, 4 539 špačků jednobarvých na Gibraltar, 7 864 kajek a 4 693 hus krátkozobých v Norsku.

Všem našim organizátorům děkujeme za jejich zájem připravit pro členy ČSO i veřejnost zajímavou vycházku do přírody. Věříme, že nízký počet účastníků je neodradí od přípravy dalších akcí, které budeme pořádat. Jsme si vědomi, že u nás zájem veřejnosti o ptáky je velmi nízký ve srovnání se západoevropskými zeměmi a že musíme získat zkušenosti, jak naši činnost propagovat a své záměry prosazovat. Velmi nás ale mrzí malý zájem členů ČSO, pro které by společné vycházky za ptáky měly být nejen poučením, ale i jakousi společenskou akcí.

Jan Řezníček

Slet kroužkovatelů ptáků

Kroužkování ptáků hliníkovými kroužky s nápisem "Národní muzeum Praha" patří mezi nejběžněji používané metody poznávání tajů života našich opeřenců. Chce-li zkušený pozorovatel a ochránce ptáků přispět k odhalení tahových cest a zimovišť ptačích druhů či zjistit, hnízdí-li jeho oblíbení každým rokem se stejným partnerem na stejné lokalitě, musí navštívit Kroužkovací stanici Národního muzea a složit předepsané zkoušky. Koncem letošního roku toto koordináční pracoviště, kde se soustřeďují veškeré údaje o kroužkování našich ptáků i o jejich odchycích v zahraničí, registrovalo celkem 565 spolupracovníků.

Kvalitní znalosti jsou základním předpokladem každého kroužkovatele, přesto je stále co se učit: jak a kdy nejlépe chytat vybrané ptačí druhy či jak určovat jejich pohlaví a stáří. Kroužkovací stanice proto pravidelně každým rokem připravuje setkání, kde si její spolupracovníci své zkušenosti vzájemně vyměňují. Letos v říjnu se jich téměř stovka sešla už po třinácté v Bohdanči u Pardubic.

Účastníci setkání se z řady přednášek, doprovázených diapozitivy, videozáznamy i nahrávkami hlasů, dozvěděli, jak chytat chrástaly polní, vlhy pestré nebo hýly rudé, abychom zjistili, zda mizí či přibývají, nebo jak si dávat pozor na obtížně určovatelnou skupinu budníčků. Následovaly informace o barevném kroužkování čápů černých, o výsledcích dlouhodobých odchytových akcí zaměřených na ptáky rákosin nebo o možnostech nočního odchytu protahujících ptáků na světlo. Patrně vyvrcholením celé akce bylo předvedení jedné z moderních metod v ornitologii - využívání mikrovysílaček ke značení ptáků (na příkladu kraujice lesního a orla křiklavého) a k jejich podrobnému sledování ze země i s pomocí satelitní družice.

V dohledné době však nehrozí, že by vysílačky vytlačily tradiční hliníkové kroužky. Takže i za rok si kroužkovatelé budou mít o čem povídat.

Jiří Flousek

Setkání s vlhou

Jsou okamžiky v životě ochránce přírody, kdy jeho počínání, mnohými považované za naivní až hloupé, bývá vykoupeno pocitem přesvědčení o smyslu a kráse své práce. Letos jsem jeden takový pocit zažil. Nedělní odpoledne končících prázdnin mě přivedlo do národní přírodní rezervace Křivé jezero na kontrolu prováděných terénních prací ke zlepšení vodního režimu lokality. Moji pozornost upoutalo hejno asi 15 ptáků veli-

kosti menšího kosa, barevností však připomínající tropické kolibříky. Ptáci se mezi dvěma vrbami honili s vlaštovkami a obratně sbírali hmyz z vodní hladiny nového kanálu. Dalekohledem jsem se ujistil, že jsou to vlhy pestré (*Merops apiaster*), velmi vzácní obyvatelé jižní Moravy, hnízdící v hlinitých a písčitéch březích v 1-2 m hlubokých norách. Ptáci sdružení v hejnu se zřejmě připravovali na dalekou cestu do jižní Afriky a využili asi klidu rezervace k odpočinku a skotačení.

Jiří Matuška

"ACROCEPHALUS" znamená "rákosník".

Mnoho lidí zná rákosníky - ptačí rod, jehož zástupci žijí převážně v rákosinách. Právě oni, lépe řečeno jejich latinské rodové jméno dalo název kroužkovací odchytné akci, která letos již po osmnácté proběhla v národní přírodní rezervaci Řežabinec.

Rybník Řežabinec je se svou 104 hektarovou plochou největším rybníkem v okrese Písek. Příbřežní porosty zaujímají plochu přibližně 40 ha a jsou tvořeny převážně rákosinami. Není proto divu, že zástupci rodu *Acrocephalus* tvoří největší podíl z chytaných ptáků, což vysvětluje volbu názvu odchytné akce.

První odchyt se uskutečnil v roce 1977. Mohli jsme sice začít o nějaký ten rok dřív. Nápad tu byl už předtím, ale co chybělo, byly odchytné sítě. Ty a také zkušenosti s organizací odchytů jsem získal v Biologické stanici Serrahn v bývalé NDR. Díky za to patří jejímu tehdejšímu řediteli, ing. Hubertu Weberovi, který se stal učitelem a sponzorem mnoha našich začínajících ornitologů.

První odchytná akce se uskutečnila v srpnu 1977 a trvala jen 5 dní. Měli jsme tehdy jen 8 šestimetrových sítí postavených po jedné na 8 odchytných stanovištích. Ve dvanácti lidech jsme okroužkovali 178 ptáků 27 druhů. Akce proběhla v pohodě a rekreačním duchu a tak v nás vyklíčilo rozhodnutí pokračovat i v dalších letech.

Následující tři roky lze označit jako období hledání. Zvyšovaly se počty použitých sítí i doba trvání odchytů, hledala se nejvhodnější stanoviště, ale i odborná náplň odchytné akce. Dá se říci, že rokem 1980 skončilo naše vývojové období a od roku 1981 probíhá akce ACROCEPHALUS za konstantních technických podmínek. Pravidelně používáme 222 m sítí, které instalujeme na 13 stálých odchytných stanovištích umístěných ve všech hlavních typech prostředí. Akce probíhá po dobu 10 dnů obvykle na přelomu července a srpna a účastní se jí okolo 30 mladých ornitologů. Dříve byli většinou z jihočeského kraje, v poslední době jsou prakticky z celé republiky.

Základním účelem odchytů je poznání ptačího společenství chráněného území. Záměr byl jasný. Budeme chytat dlouhodobě a za stálých podmínek, a pokud se počty chytaných ptáků a jejich druhové složení bude měnit, bude to znamenat, že se něco v prostředí chráněného území děje. A pak už by mělo stačit změny vypátrat, vyhodnotit a navrhnout způsob hospodaření, které by vše vrátilo do původního rovnovážného stavu. Ale ouha. Změny v počtech odchycených ptáků a jejich druhovém složení se jaksi příliš nekonaly. A když, tak byly natolik nepatrné, aby je bylo možno jednoduše a prokazatelně vysvětlit. Některé změny byly naopak vysvětlitelné

snadno. Když se objevil budníček lesní, bylo to proto, že porosty vyrostly natolik, že se změnila z křovin v les. A kde je předpoklad stálého rovnovážného stavu? Nebo objev některých nových druhů byl v souladu s jejich

ček říční, bramborníček hnědý, pěníce vlašská a naposled i hýl rudý.

Ale nejde jen o druhy a počty okroužkovaných ptáků. Důležití jsou i ti, bez kterých by akce nemohla probíhat. Jsou to mladí omi-

obecným šířením v rámci rozsáhlejších geografických oblastí.

To, že se naše předpoklady zcela nesplnily, neznamená, že odchytné akce nemají význam. Díky jim jsme získali přehled o složení ptačího společenství i početních poměrech mezi jednotlivými druhy. Dozvěděli jsem se, odkud ptáci do rezervace přilétají a naopak - kam odsud odlétají. Jako příklad mohou posloužit dvě hlášení řežabineckých rákosníků zpěvných zastížených až v africké Keni.

Za 18 let jsme během odchytů okroužkovali 14 021 ptáků 50 druhů. To představuje průměrně 779 ptáků ročně. Tisíc kroužkovaných jsme překročili pouze v letech 1984 (1 047 ex.), 1988 (1 152 ex.) a 1994 (1 264 ex.). Prokázali jsme výskyt některých do té doby nezjištěných druhů. Byli to např. sýkovička vousatá, slavík obecný, slavík modráček, volavka červená, chřástal kropenatý, ledňá-

Řežabinec

Foto Jan Ševčík

tologové, ale i "pouzí" milovníci ptáků a přírody vůbec. Při akci se musí naučit stavět sítě, vymotávat z nich chycené ptáky, určit, jakého jsou druhu, a ti starší i měřit, vážit a kroužkovat je. A tak odchytná akce plní nejen úlohu výzkumnou, ale slouží i jako terénní praxe mladých ornitologů. V rámci tohoto článku jsem nemohl uvést zdaleka všechny další významy odchytné akce. Ale i kdyby žádné jiné nebyly, stojí i ty vyjmenované za to, abychom připravovali odchty i pro příští rok. Skončila akce osmnáctá, ať žije devatenáctá.

A ještě jedno nesmím na závěr zapomenout! Poděkovat všem, kteří se až dosud na akcích ACROCEPHALUS podíleli.

Jo, a nashledanou příště třeba i s Vámi.

Karel Pecl

Akce "Nesyt 1994"

V letním čísle Ptačího světa jsme čtenáře pozvali na návštěvu terénní základny (tzv. váhovny) účastníků odchytných akcí na Nesytu, největším z lednických rybníků. Myslím, že litovat mohou ti, kteří této nabídky nevyužili, protože letošní odchyt se mimořádně vydařil. Přestože byl zkomplikován opožděným dodáním kroužků z Kroužkovací stanice, díky kterému byl na 2 týdny přerušen, jsou jeho výsledky příznivé a v řadě případů i překvapivé. Odchyt byl zahájen 15.7., přerušen v období 23.7.-5.8., od 6.8. potom již

pokračoval nepřetržitě (i díky pochopení řady kroužkovatelů, kteří zapůjčili svoje kroužky) až do 12.9. Akce se zúčastnilo celkem 14 osob, váhovnu navštívilo 6 členů ČSO. Ptáci byli odchytnými do 25 šestimetrových sítí, natažených v rákosinách.

Během akce se chytilo 2 779 jedinců 32 druhů ptáků. Mezi nejzajímavější patří bezesporu 3 rákosníci tamaryškoví, kteří opět naznačují možnost hnízdění tohoto druhu na jižní Moravě. Kontrolní odchyt jednoho z nich po měsíci a půl představuje vůbec první zpětné hlášení tohoto druhu u nás. Velmi překvapivý je vysoký počet chycených chřástalů (13

chřástalů vodních, 6 chřástalů kropenatých a neuvěřitelných 9 chřástalů malých). Zahranických kroužkovaných bylo 5, mezi nimi i jeden moudivláček ze Slovinska. Nejhojněji chytaným druhem byl rákosník obecný (1 170), následovaný rákosníkem proužkovaným (532), moudivláčkem lužním (320), strnadem rákosním (238) a sýkočičí vousatou (134). U posledně jmenovaného druhu šlo ale v řadě případů o zpětné odchty.

Podrobnější zhodnocení celé akce, včetně srovnání s výsledky z doby před 10-15 lety, budou uveřejněny ve Zprávách ČSO.

Josef Chytil

◆ POZVÁNKA NA VÝLET ◆ POZVÁNKA NA VÝLET ◆ POZVÁNKA NA VÝLET ◆

Vltava v Praze

Ačkoliv by se mohlo zdát, že velkoměsto typu Prahy nebude po ornitologické stránce tak zajímavé, aby sem mohla směřovat pozvánka na výlet, opak je pravdou. Neodmyslitelnou součástí Prahy je Vltava, která je v současné době jedním z nejvýznamnějších zimovišť vodních ptáků v České republice. Po vybudování vltavské kaskády zde v zimě prakticky nikdy nezamrzá hladina a některé místní podmínky, související mimo jiné též s městskou aglomerací, jsou vhodné pro existenci většího množství vodních měkkýšů a rostlin, které slouží zimujícím a protahujícím ptákům jako zdroj potravy. Někteří ptáci, jako jsou labuť, březňačka a racek, si v centru navykli na časté přikrmování lidmi, což patří k oblíbeným činnostem víkendových vycházek celé řady Pražanů.

Po ornitologické stránce jsou v Praze zajímavá dvě místa, z nichž jedno je přímo v centru města mezi jezem u Karlova mostu a Střeleckým ostrovem. Již od října se na tomto shromaždišti objevují první poláci velcí a chocholačky a přes zimu jich zde můžeme napočítat až 1000 kusů. Vyjma poláků, kteří tvoří na tomto místě naprostou většinu zimujících ptáků, se zde každý rok jednotlivě objevuje zrzohlávka rudozobá, polák malý a kaholka. Kromě kachen zde můžeme pravidelně pozorovat desítky zimujících racků

bouřných, vzácněji se objeví i rackové stříbřití. Dle polohy zimujícího hejna a denní doby je možné ptáky pozorovat buď přímo z nábřeží na pravém břehu řeky, anebo ze Střeleckého ostrova, který je přístupný z mostu Legií.

Druhé, podstatně početnější a druhově bohatší shromaždiště se nachází na severním okraji Prahy pod Zoologickou zahradou v Troji. Spojení, pokud nejedete ovšem autem, je možné pouze autobusem č. 112, který vyjíždí od stanice metra Nádraží Holešovice na trase C. Vystoupí se před vchodem do Zoo, odkud je to k řece zhruba 500 m po silnici. K vlastnímu shromaždišti vodních ptáků je ale zapotřebí urazit ještě zhruba dalších 500 m po proudu řeky. Na rozdíl od předešlého místa se trojské shromaždiště nachází již mimo městskou zástavbu, břehy jsou zde přírodní a na několika místech porostlé vrbami a olšemi. Po pravé straně je též dobrý výhled do zoologické zahrady, takže je možné zpestřit si výlet pozorováním i zvířat poněkud exotičtějších, než jsou poláci na řece. Podobně jako u Karlova mostu i zde tvoří největší část zimujících ptáků poláci velcí (až 2500 jedinců) a chocholačky (2000 jedinců). Z ostatních kachen zde vedle březňaček pravidelně zimuje a v předjaří i toká několik desítek hoholů severních, pravidelně se v různém počtu objevují poláci kaholky. Na tahu se zde dají pozorovat v malých počtech hvězdáci, ostralky, čírky obecné a kopřivky. Téměř každoročními hosty

v zimních měsících jsou rybožraví morčáci, z nichž nejčastěji můžeme potkat morčáky malé, turpani hnědí, vzácněji i turpani černí, zřídka i hoholky. Z ostatních ptáků se zde zdržuje velké množství lysek (až 800 kusů), jejich plaché přfbuzné slípky zelenonohé můžeme pozorovat podél zarostlých břehů. V posledních letech zde pravidelně zimuje několik set kormoránů velkých, kteří jsou nejčastěji vidět na stromech na protějším břehu, kde vždy také postává několik volavek popelavých. V množství do 20 kusů zde zimují potápky malé, jednotlivě se objevují i roháči. Stejně jako v centru i zde se vyskytuje větší množství racků bouřných a podstatně častěji též rackové stříbřití, kteří s oblibou sedají ve společnosti různých kachen na kamenitěm ostrůvku uprostřed řeky. Příjemným zpestřením vycházky může být pozorování krásného ledňáčka. Celkem bylo na trojském shromaždišti zjištěno již přes 35 druhů vodních ptáků.

Na závěr ještě jedno malé ptačí upozornění, a to sice na samce turpana hnědého, který se díky špatně zhojené zlomenině křídlů pohybuje celoročně v centru mezi Karlovým a Mánesovým mostem již od roku 1988, kdy byl také kroužkovan. Je to tedy nejen jakýsi stálý inventář pražské Vltavy, ale také asi jeden z nejstarších známých hnědých turpanů v Evropě.

Jaroslav Šimek

Ptačí svět ve vzpomínkách

K 40. výročí biologické stanice Blatec - Dívčice

Pokud se dobře pamatuji, byla stanice uvedena do provozu asi tak 28. října 1954. Ráno mne pustili z vojny v Milovicích a večer už jsem usínal s Jirkou Formánkem, který stavbu obstarával, v Dívčicích. Nějak druhý den přijeli z Prahy Doc. Štěpánek, Dr. W. Černý, Dr. Hanzák a z Dívčic přišel zedník p. Michal, to bylo celé zahájení. Něco jsme při tom snědli a vypili a hlavně jsme snili o budoucnosti stanice.

Místo pro stanici bylo vybráno špatně - špatný příjezd, chyběla pitná voda, daleko na nádraží i na nákup, ale to vše se ukázalo až časem. Toho dne mi Jirka Formánek předal instrukce a klíče - a odejel na vojnu. Ve stanici zbývala ještě spousta dokončovacích prací. Měl jsem zajištěné zaměstnání v Zemědělském muzeu až od 1.1.1955 a zbývaly mi dva měsíce volna. Díky Dr. Hanzákovi jsem byl jakoby zaměstnán v Národním muzeu jako brigádník, aby na mne nikdo nemohl, to se tenkrát bralo velice vážně.

Listopadový a prosincový pobyt na stanici na mne působil po vojně jako očištná lázeň. Blatec byl tehdy po výlovu vypuštěn a na dně se zdržovala velká hejna bahňáků: asi 50 kolih velkých, mnoho čejek, velká hejna jespáků šedých a malých, menší společně hejno kulfků zlatých a bílých, mnoho vodoušů bahenních, kropenatých, tmavých, rudonohých a šedých. Z kachen se brodily na loužích březňačky a čírky obecné. Volavek bylo tehdy málo, protože se v té době ještě lovily. Pokud nějaká přiletěla, býval to mladý

pták s tmavou hlavou a krkem. Orla mořského jsem v té době dosud nikdy neviděl.

Husy velké už byly pryč, ale na jejich místo pravidelně přiletovaly husy polní a běločelé. Asi tak do roku 1951 bývalo veliké podzimní shromaždiště severských hus na pastvinách za Bezdrevem, kde jsem jich vídal až okolo 5000 kusů. Toto husí odpočívadlo však tehdy právě zaniklo a my nikdy nezjistili proč. Od podzimu 1954 jsem už husy za Bezdrevem nikdy neviděl. Asi tak tisícové hejno hus polních a běločelých se pak ještě někdy popásalo na návrší, kde byla později postavena továrna MAPE. Rád vzpomínám, když jsem za večerní tmy chodil okolo Blatce z Dívčic do stanice, na jemné volání letících hejn husí polních, která přilétala a vysílala signály svým družkám na zemi či na vodě.

Večer jsem se s oblibou díval také po obloze, protože toho podzimu byla na jižním nebi k vidění nápadná kometa s velice dlouhým ocasem. Už ani nevím, která to vlastně byla.

Když bahno na Blatci zamrzlo a napadl na ně sněh, chodil jsem s dívčickými myslivci na bažantí hony. Blatec tehdy míval krásné rákosy, které byly později zničeny vyhrnováním. Bývalo v nich ukryto mnoho bažantů, kteří se živili na vypuštěném rybníce. Tehdy se mi povedl úlovek, jaký přichází jen jednou za život. Z rákosí vyhnali honci dvě lišky a já je dostal obě na tupl.

Nejkrásnější partie Blatce, což bývalo pastviště při jižním břehu, bylo na podzim

ptáky opuštěno. Byl na něm masivní porost trávy kostřavy červené, nikdy nesklizený, pouze vypásaný. Toto pastviště tvořilo velký poloostrov, velice přitažlivý pro hnízdící ptáky. Jeho čas tedy přicházel až na jaře. Hnízdily zde zvláště mnohé kachny: lžičáci, kopřivky, čírky obecné a čírky modré. Dále zde hnízdili četní vodouši rudonozí, břehouši černoocasí, čejky, skřivani, koroptve a jako zvláštní lahůdky asi 6-8 párů konipasů lučních. Kostřava červená tvořila hustý drn, silný snad 20 cm, do něhož si ptáci snadno a rychle zahloubili svá hnízda.

Dívčické rybníky tehdy bývaly rájem bukačů velkých, kterých bývaly 3-4 páry, bukáčků malých, jejichž štekavému volání jsem naslouchal vždy večer, chřástalů vodních, kropenatých, lučních a jednou jsme dokonce našli při husách hnízdo chřástala malého. Mezi hnízdícími rákosníky chyběl pouze ostřicový, mezi cvrčilkami slavíková, vše ostatní bylo na svých místech.

Pochop rákosní tehdy hnízdil pouze v jednom páru, a to ještě s velkým rizikem, že ho myslivci přes mé domluvy zastřelí. Husí velkých tehdy bylo ještě velice málo, na všech dívčických rybnících okolo 8 párů. Rybáci hnízdili pouze na Březovci, rackové měli dvě nevelké kolonie na Blatci.

To je pár vzpomínek na dobu, kdy byla dívčická stanice uvedena do života.

Jiří Andreska

Ze života poboček ČSO

Jihočeská pobočka ČSO

V letošním roce si jihočeští ornitologové připomněli kulaté výročí své organizace. 22. března 1994 totiž uplynulo 25 let od ustavující schůze tzv. Vertebratologického kroužku Jihočeského muzea v Č. Budějovicích, zájmové organizace, ze které se později zrodila jihočeská pobočka ČSO, a ještě o něco později pak Jihočeský ornitologický klub, což je dnes již tradiční název této regionální ornitologické organizace.

Když v roce 1969 svolávali jihočeští zoologové, dr. D. Boháč, ing. P. Hanák a dr. S. Ošmera ustavující schůzku Vertebratologického kroužku, neměli vůbec v úmyslu zakládat ryze ornitologickou organizaci. Naopak! Hlavním cílem uvedeného kroužku bylo spojit síly profesionálních zoologů a zainteresované veřejnosti (členů ČSO, zoologické společnosti, učitelů apod.) k široce koncipovanému výzkumu všech tříd obratlovců, nejen ptáků. V programu kroužku tehdejší doby nalézáme témata jako sledování zimovišť a letních kolonií netopýrů, zjišťování lokalit plchů, myšivky horské a dalších druhů savců. Ornitologická témata však od počátku zcela převažovala, což bylo dáno především tím, že s výjimkou několika profesionálů tvořili členskou základnu prakticky výhradně ornitologové. Prvním předsedou kroužku se stal MUDr. R. Prázný a mnozí ze zakládajících členů pracují v pobočce dodnes.

V počátcích byla činnost kroužku silně ovlivněna především aktivitami tehdejšího Ústavu pro výzkum obratlovců v Brně (výzkum hnízdní biologie - hnízdní karty, shromažďování fenologických dat atd.), od r. 1971 se pak hlavní náplní stává shromažďování dat pro monografii Fauna ČSSR - Ptáci. V roce 1973 již ornitologická práce zcela dominuje a na členské schůzi 17.3.1973 je poprvé oznámeno, že nadále bude Vertebratologický kroužek plnit funkci oblastní pobočky ČSO. Rok 1973 je významný i tím, že bylo zahájeno první mapování hnízdního výskytu ptactva, které přivedlo převážnou většinu našich ornitologů k systematické faunistické práci. Jihočeští měli štěstí i na

osobnosti, které svou aktivitou strhávaly ostatní - v 70. letech to byl nezapomenutelný J. Zeman a od první poloviny 80. let pak zejména dr. J. Janda.

V roce 1977 přechází pobočka jako Jihočeský ornitologický klub pod Dům kultury ROH v Č. Budějovicích, který zaštiťoval jeho činnost až do svého zániku v roce 1992. Dnes má klub okolo 150 členů a jeho sídlo je opět v Jihočeském muzeu.

Bilancovat činnost pobočky za uplynulé čtvrtstoletí lze v krátkosti jen obtížně. Připomeňme snad jen, že za toto období vydal klub tři ornitologické sborníky a tři sborníky z

ornitologických konferencí. Členové klubu se podílejí na mnoha projektech ČSO a na řadě projektů vlastních. Zejména pro mladé ornitology je nenahraditelná tzv. Akce Řežabinec, která je jedinečnou školou pro budoucí spolupracovníky kroužkovací stanice Národního muzea.

První čtvrtstoletí organizované jihočeské ornitologie je tedy za námi. Ne vše se samozřejmě zdařilo, ne vše je dokonalé. Jsem si však jist, že jihočeští ornitologové mají vůli zdárně v započatém díle pokračovat a i v nových, mnohdy obtížnějších společenských podmínkách uspět.

Petr Bürger

Setkání ornitologů

Foto Jan Ševčík

Čtvrtstoletí své činnosti oslavili jihočeští ornitologové opravdu důstojně. Slavnostního setkání na terénní stanici Botanického ústavu AV ČR v Lužnici se vedle domácích ornitologů zúčastnili i hosté z Hornorakouské ornitologické společnosti a řada českých ornitologů v čele s prof. Z. Veselovským a prof. K. Šiastným. Vedle exkurzí na rybníky Třeboňska a oficiální části mělo setkání i atraktivní společenský program. Významnou měrou k tomu přispělo nejen kulinářské umění J. Kotrby, ale i sponzorská spolupráce třeboňského pivovaru REGENT. -pb-

Víte, čím krmit ptáčky?

Nádherně zbarvené listy ze stromů již opadalo a pohled na teploměr nám s jistotou říká, že se neodvratně blíží zima. Pro někoho může být zdrojem radosti, jinému může přinést strádání. Mezi ty strádající patří i naši opeření přátelé, kteří nás zejména na jaře těšili svým zpěvem, a kteří v chladném období potřebují naši pomoc. Nabízíme vám proto několik rad a základních pravidel, jak krmit naše přezimující ptactvo:

Především je zásadně krmíme kvalitní potravou. Rozhodně by to tedy neměl být způsob, jak se zbavit kuchyňských zbytků nebo plesnivějšího chleba. Krmítko může být jakéhokoliv tvaru a velikosti, z plastů, plechové nebo klasické dřevěné, dbáme pouze na to, aby vletový otvor neměl ostré hrany, případně trčíci hroty hřebíků. Stříšku zhotovíme dostatečně velkou, abychom potravu chránili před sněhem a deštěm. Krmítko umísťujeme na volném prostranství alespoň 1,5 m nad zemí, nejlépe 3-4 m od nejbližších keřů a stromů, čímž znemožníme

lov toulavým kočkám, které se v místech zvýšeného výskytu ptáků rády zdržují.

Potravu dáváme do krmítka v takovém množství a stavu, aby neplesnivěla a nehnila. Z hygienických důvodů provádíme také pravidelnou kontrolu a úklid krmítka i jeho okolí. Ptáky zásadně nekrmíme chlebem, uzeninami, slanými potravinami, suchými těstovinami ani kynutými výrobky. Z naší kuchyně můžeme ke krmení použít strouhanou housku, zbylé vařené brambory, kousky masa, na plátky nakrájený lůj, vnitřní sádlo nebo pokrmový tuk (LUKANA). Z přírodních zdrojů podáváme jakákoliv semena nebo plody, pokud nebyly chemicky ošetřeny. Vhodné je použít tzv. zadinu, tj. semena plevelů a trav, která zůstávají po vymlácení obilí. Seženeme ji snadno v každém statku nebo zemědělském družstvu.

Protože jsou však i ptáci vybíraví a nemusí vzít zavděk úplně vším, co jim nabídneme, předkládáme vám jídelníček nejčastějších zimních hostů na krmítku:

Kosi, kvícaly a brkoslavi se živí převážně bobulemi ptačího zoubu, kaliny, černého bezu, jeřabiny, případně hrůskami a jablky. **Sýkory** mají v oblibě lůj, tučná semínka slunečnice, semence a máku a také drcené ořechy. **Vrabci a hrdličky zahradní**

určitě nepohrdnou pšenicí, ovsem nebo strouhanou houskou. Pro **zvonky, pěnkavy a strnady** je nevhodnější již zmíněná zadina. Hmyzožravým ptákům jako jsou **šoupálci, mlynáři, střížáci nebo králíci** se nejvíce zavděčíme tzv. tukovým žírem, který se skládá z hovězího nebo skopového loje, drcených slunečnicových semen, máku, mletých ořechů a strouhanek. Vše smícháme s rozpuštěným (nikoli přepáleným!) lojem a do této směsi máčme jehličnaté větvičky, případně směs vyléváme do kelímků nebo květináčů, v jejichž dně provlečeme drát a podobně jako zvoneček je zavěsíme na vyhlédnuté místo.

Čím pestřejší jídelníček ptákům nabídneme, tím více druhů vás bude navštěvovat. Vkusně zhotovené krmítko se štěbetajícími ptáky je nejen vhodným doplňkem zimní zahrady, ale i příjemným oživením šedivých městských balkonů.

Pokud byste chtěli našim opeřencům pomoci také na jaře, v době hnízdění, napište si na naši adresu. Rádi všem milovníkům ptáků zašleme zdarma jednoduchý návod na výrobu ptačích budek a další materiály k ochraně ptactva.

Moravský ornitologický spolek, P.O. Box 65, 750 65 Přerov 2

Proč, kdo a jak provádí sčítání vodních ptáků v ČR

Velká Británie je známa svým obrovským počtem zájemců o ornitologii a sledování ptáků v přírodě. A tak není divu, že zde vznikaly organizace, jež daly podnět k celé řadě výzkumů a sledování. Mnohé z nich přesahují hranice tohoto státu, zvláště jedná-li se o druhy tažné, vykonávající dlouhé cesty na zimoviště a zpět. Jednou z takových organizací je i IWRB (International Waterfowl Research Bureau) se sídlem ve Slimbridge, která vznikla již v roce 1947 a jejímž programem je kompletní výzkum vodních a mokřadních druhů ptáků a která později dala i návrh k sestavení mezinárodní konvence na ochranu mokřadů (tzv. Ramsarské konvence).

Mezi prvními programy, organizovanými IWRB v evropském měřítku již v šedesátých letech, bylo pravidelné sčítání vodních a mokřadních druhů ptáků na tazích a v průběhu zimy. Hlavní význam této akce spočívá v získání spolehlivého obrazu o vývoji početnosti sledovaných druhů v celé Evropě.

V České republice jsme přistoupili k pravidelnému sčítání v mezinárodních termínech v roce 1965. Prvního sčítání se zúčastnilo 32 sčítatelů, sčítajících na 36 tzv. úsecích. Úseky nebyly na počátku stanoveny, ale každý zájemce o sčítání ohlásil celostátnímu koordinátorovi typ vody, stojatě či tekoucí, název rybníka či soustavy rybníků, přehrad atd. či úsek toku, nejčastěji ohraničený mosty, na kterém má zájem sčítání provádět. Začal vznikat seznam, v kterém máme zaregistrováno více než 680 úseků, z kterých asi polovinu tvoří úseky na stojatých vodách (přehrady, rybníky, průmyslové vody) a polovinu na tocích. Dnes se sčítá přibližně na ploše 20 000 ha stojatých vod a více než 500 km toků. Zpočátku se sčítání provádělo každý měsíc od října do dubna, vždy v sobotu nejbližší 15. dne v měsíci. Tento původní rozsah sčítání byl pro mezinárodní zpracování zužen na měsíc leden, kdy se nejlépe projevují vlastní zimoviště. V ČR sčítáme ještě v říjnu a dubnu. Výsledky podzimního termínu

nás informují nejen o tahu jednotlivých druhů, ale i o úspěšnosti hnízdění v tohoroční sezóně, v dubnu jsme alespoň částečně informováni o stavu hnízdní populace.

Sčítání provádějí většinou členové České společnosti ornitologické. Základní podmínkou účasti je dobrá znalost vodních a mokřadních druhů ptáků. Důležitá je pravidelnost sčítání na témže úseku ve všech třech termínech v co nejdřívejší sérii let. Vlastní metodika sčítání na jednotlivých úsecích je pak poměrně jednoduchá - zaznamenáme všechny ptáky, kteří se na daném úseku v době kontroly nacházejí. Na menších rybnících lze sčítat z jednoho místa, u větších stojatých vod a u širokých řek je nutné zvolit několik bodů, ze kterých je možné postupně přehlédnout celou sčítanou lokalitu. U tekoucích vod projdeme celou trasu úseku.

Sčítají se jedinci každého přítomného druhu, v případě velkého počtu ptáků se počítají jednotlivé druhy po skupinkách o více ptáčích (10, 50 atd.), což vyžaduje zkušenosti. Nepočítáme ptáky nad lokalitou pouze přeletující. Výjimku tvoří např. kroužící orl mořský či pochop rákosní, kteří se rovněž při sčítání zaznamenávají. Zjištěné údaje pro jednotlivé úseky jsou pak společně s číslem úseku zaznamenány do formulářů, které vždy na začátku sezóny, společně s termíny sčítání, rozesílá koordinátor

sčítání. Souhrnné výsledky z lednového termínu jsou zaslány do IWRB v Anglii, kde je zpracována zpráva o zjištěných počtech na území západní Palearktidy a jihozápadní Asie. Výsledky sčítání ve všech třech termínech dané sezóny jsou následně publikovány ve Zprávách ČSO.

V průběhu sčítání zjišťujeme u nás okolo 70 vodních a mokřadních druhů ptáků. Nejvíce druhů se vyskytuje v říjnu, nejméně v dubnu. Asi 90% jedinců však představují zástupci deseti nepočetnějších druhů, kterými jsou: kachna divoká, racek chechtavý, lyska černá, polák velký, polák chocholačka, labuť velká, čírka obecná, potápka roháč a volavka popelavá. V posledních letech zaznamenáváme v lednových termínech také vysoké počty husy polní a husy běločelé.

Některé úseky jsou zvláště vhodné pro zimování vodních ptáků, a vyskytují se na nich pravidelně až tisíce ptáků. V zimě jsou to hlavně velké nezamrzající toky nebo ústí toků do přehrad a rybníků, v říjnu a dubnu zejména větší rybníky a údolní nádrže.

V zájmu organizátorů akce je podchytit všechny významné lokality a zajistit na nich pravidelné sčítání vodních a mokřadních ptáků tak, aby údaje z našeho území byly co nejuplněnější.

Jitka Pellantová

200 ptačích druhů nepřežije příštích 20 let?

Kniha, ve které BirdLife International analyzuje současnou situaci světové avifauny. Výsledky analýzy jsou alarmující: celkem 1111 ptačích druhů, tj. 11% všech druhů ptáků na světě, je ohroženo a přes 200 druhů vyhyne nebo bude vyhubeno během příštích 20 let, pokud nebudou podniknuty včasné kroky na jejich ochranu.

Birds to Watch 2: the world list of threatened birds. Autoři N.J. Collar, M.J. Crosby and A.J. Stattersfield.

Pro všech 1 111 celosvětově ohrožených druhů ptáků jsou uvedeny rozšíření, nároky na prostředí, početní stavy, trendy vývoje populace a ohrožující faktory. Druhy jsou rozříděny podle stupně ohrožení na základě nových kritérií Světového svazu ochrany přírody (IUCN) do kategorií kriticky ohrožený (50% možnost vyhynutí do 5 let) - 168 druhů, ohrožený (20% možnost vyhynutí během 20 let) - 235 druhů, zranitelný (10% možnost vyhynutí během 100 let) - 704 druhy a vyhynulý v přírodě - 4 druhy.

Neslavné prvenství v nejvyšším počtu celosvětově ohrožených druhů (104) přísluší Indonésii, následují Brazílie (103) a Filipíny (86). Nejvyšším počtem druhů v kategorii kriticky ohrožený se "chlubí" Brazílie (47), následovaná Filipínami (45) a Kolumbií (31).

Nejvíce ohrožených druhů (65%) obývá lesy, následují křoviny (9,3%), mokřady a litorály (8,8%), travnaté plochy (6,3%), skalnatá území včetně mořských útesů (3,0%), moře (2,5%), zemědělské oblasti (1,6%) a ostatní prostředí (3,6%).

Zánik či změny prostředí ohrožují 51,9% celosvětově ohrožených druhů. Dalšími ohrožujícími faktory jsou malý areál nebo málopočetná populace (23,2%), lov, pronásledování, náhodný odchyt, sběr vajec

pro místní obživu (celkem 7,6%), introdukované druhy (5,8%), přirozené příčiny v kombinaci s jinými vlivy (3,3%) a obchod a komerční sběr vajec (2,6%).

Mezi ptáky, kterým hrozí bezprostředním nebezpečím vyhynutí, patří:

Potápka Taczanovského (Podiceps taczanowskii): vyskytuje se pouze na jediném jezeře v peruánských Andách a mizí rychle díky znečištění vody. Přežívá již jen asi 30 kusů.

Ara Spixův či škraboškovy (Cyanopsitta spixii): předpokládá se, že v přírodě (severovýchodní Brazílie) přežil pouze jediný exemplář, který je nepřetržitě strážěn před pytláky. Pro druh byly osudné především odchyt do zajetí spolu se ztrátou vhodných stanovišť. Plánuje se, že k poslednímu arovi bude vypuštěn jedinec ze zajetí v naději, že se vytvoří hnízdní pár.

Ibis skalní (Geronticus eremita): kdysi se vyskytoval v Evropě, na Středním východě a v severní Africe, dnes je jedinou hnízdní oblastí Národní park Souss-Massa v Maroku, kde ve třech koloniích hnízdí méně než 100 párů. Faktory, které způsobují mizení ibise skalního, nejsou většinou známy.

Příkladem druhů, které by bez aktivních ochrannářských kroků již pravděpodobně vyhynuly, jsou:

Drozd (šama) seychelský (Copsychus sechellarum): kdysi se vyskytoval na několika

seychelských ostrovech, v roce 1980 již zbylo jen 17 jedinců na ostrově Fregate. Od roku 1990 BirdLife International realizuje záchranný program, jehož výsledkem je stav 40 kusů v roce 1993.

Majna Rothschildova (Leucopsar rothschildi): v roce 1990 přeživalo pouhých 14 kusů v Národním parku Bali Barat na Bali.

Významnou součástí záchranného programu je ochrana před pytláky, protože druh je vysoce ceněn chovateli exotických ptáků. Počet majn nyní stoupl na 36-40 kusů, ale přes všechno úsilí se dosud pytláctví nepodařilo zcela eliminovat.

Kondor kalifornský (Gymnogyps californianus): v roce 1985 žilo v přírodě již jen 9 posledních jedinců. Ti byli odchyceni a spolu s ptáky ze zajetí vytvořili základ chovu v Zoo San Diego. Do přírody v Kalifornii bylo vysazeno 13 kusů, z nichž, bohužel, 5 uhynulo (příčinami jsou otrava a kolize s elektrickým vedením). V zajetí je drženo 85 kondorů královských.

Knihu Birds to Watch 2 lze objednat na adrese: BirdLife International, Wellbrook Court, Girton Road, Cambridge CB3 0NA, UK, Tel: +44 223 277318. Cena GBP 18,50 + GBP 3,00 poštovné a balné.

Z materiálů BirdLife International pro tiskovou konferenci (J.H.)